

4. Результаты 16-той Конференції сторін Рамкової Конвенції ООН зі зміни клімату в Канкуні. [Електронний ресурс]. – Доступний з <http://www.pescu.org.ua/oglyad-kankunu/>.

5. Руководящие указания по эффективной практике для сектора ИЗЛХ. [Электронный ресурс]. – Доступний з <http://www.ipcc-nggip.iges.or.jp/public/gpplulucf/gpplulucf/russian/ch3.pdf>

6. Сиякевич І.М. Лісова політика : підручник / І.М. Сиякевич. – Львів : Вид-во ІЗМН. – 2005. – 307 с.

7. Сиякевич І.М. Інструменти цінової політики в лісовому господарстві / І.М. Сиякевич // Деревообробник; Національний лісотехнічний університет України. – 3-16 березня 2009. – № 5(215). – С. 5.

Бабкевич У.П. Принципы экономического стимулирования экономической деятельности относительно улучшения поглощения лесными экосистемами парниковых газов

Раскрыта важность лесных экосистем в борьбе с глобальными изменениями климата. Рассмотрены основные принципы экономического стимулирования экономической деятельности, направленной на улучшение поглощения парниковых газов лесными экосистемами.

Ключевые слова: принципы, лесные экосистемы, поглощение парниковых газов, экономическое стимулирование.

Babkevych U.P. The economical stimulation principles of economical activity toward enforce greenhouse gas absorption by forest ecosystems

The importance of forest ecosystems in the fight with global climate change was shown. The main economical stimulation principles of economical activity toward enforce greenhouse gas absorption by forest ecosystems has been considered.

Keywords: principles, forest ecosystems, greenhouse gas absorption, economical stimulation.

УДК 330.1+332.1:504.064.2:001.18(477) Доц. М.І. Бублик, канд. фіз.-мат. наук – НУ "Львівська політехніка"

ЕКОЛОГІЧНІ ПЛАТЕЖІ У СКЛАДІ ДЕРЖАВНОЇ СТРАТЕГІЇ ЕКОЛОГІЧНОЇ ПОЛІТИКИ УКРАЇНИ

Розглянуто сутність та особливості використання екологічних платежів як складових національної стратегії екологічної політики держави. Досліджено динаміку екологічних платежів, побудовано тренд їх розвитку і спрогнозовано їх рівень у майбутньому, а також визначено їх переваги й вади в системі екологічної політики держави.

Ключові слова: Екологічні платежі, екологічний податок, екологічна політика, стратегія економічного розвитку, аналіз, оцінка.

Загальна постановка проблеми. Стратегія економічного розвитку України як цілеспрямована сукупність політик щодо досягнення економічного розвитку суспільства у довгостроковому періоді, що втілюється у планах, програмах, проектах та намірах на всіх рівнях управління повинна, насамперед, вирішувати проблеми у важливих сферах життєдіяльності суспільства, серед яких екологічна політика. Економічний аналіз процесів та явищ, що відбуваються на всіх ієрархічних рівнях економіки України, свідчить про необхідність розроблення конкурентної державної стратегії розвитку національної економіки і відповідних важелів регулювання ринкової системи господарювання.

Критичний стан екології України, що швидше межує із поняттям надзвичайного, характеризується недопустимо високим рівнем використання основних життєзабезпечувальних природних ресурсів, граничним забрудненням екологічних систем, виснаження їх відновлювальних можливостей і стрімким погіршенням здоров'я населення, що створює серйозну загрозу національній безпеці.

Аналіз останніх досліджень і публікацій. Вагомий внесок у дослідження основ конкурентної державної політики зробили видатні науковці Ю.М. Бажал, Борисенко З.М. [1], Бураковський І.В., Воротін В.С., Вовк В. [2], Гаврилишин Б. [2], Геєць В.М., Дахно І.І., Завада О.Л., Кузьмін О.С., Мамутов В.К., Мочерний С.В., Нестеренко О.П., Осауленко О.Г., Пирожков С.І., Семенова Л.Н., Філіпенко А.С., Філок Г.М., Черняк В.К., та ін., а над формуванням ефективної природоохоронної державної політики працювали визначні вчені Амоша О. [3], Балацький О.Ф., Вишневський В.І. [3], Жаліло Я. А. [5], Кириєнко О.І. [4], Мельник Л.Г., Хвесик Ю.М., Хлобистов С.В. [6] та інші.

Загрозливий стан техногенно-екологічної ситуації в основних гірничо-видобувних та промислово навантажених регіонах України перешкоджає розвитку національної економіки, тому значної актуальності набуває формування ефективної екологічної політики та розроблення конкурентної стратегії у довгостроковому періоді. Невирішеною залишається проблема структурних змін у виробництві, які б забезпечили прискорений розвиток промисловості на основі ресурсо-, енергоощадних та маловідходних технологій, а також використання техногенних родовищ та техногенних ресурсів у межах четвертого та п'ятого технологічних укладів. Актуальним є розгляд інструментів екологічної політики, серед яких ефективними важелями державного регулювання економічного розвитку є екологічні платежі.

Формулювання мети. Мета дослідження полягає у вивченні динаміки екологічних платежів, побудови тренду їх розвитку і прогнозу в майбутньому та аналізі їх переваг і вад у системі екологічної політики держави.

Виклад основного матеріалу. Цілі економічного розвитку національної економіки сьогодні охоплюють комплекс усіх сфер її розвитку (економічної, соціальної, екологічної), де сфера екологічної політики потребує найбільшої уваги. Конкурентоспроможність національної продукції на світових ринках визначається її ресурсомісткістю (сировинністю), що фактично свідчить про продаж не кінцевої продукції, а природних ресурсів, права на володіння якими належать майбутнім поколінням. Результати такої безвідповідальної господарської діяльності особливо вражають у Львівській (м. Стебник), Івано-Франківській (м. Калуш, м. Солотвино), Дніпропетровській (м. Запоріжжя, м. Кривий Ріг, м. Марганець, м. Нікополь, м. Дніпродзержинськ тощо), Донецькій (м. Донецьк, м. Макіївка, м. Маріуполь) та Луганській (м. Лисичанськ, м. Антрацит, м. Алчевськ) областях, де неконтрольовані гідрогеологічні процеси на рудниках (соле-, рудо-, вугіллевидобувних) у будь-який момент генерують екологічні катастрофи транскордонних масштабів.

Враховуючи оцінку регіональних техногенно-екологічних загроз національній безпеці України, проведена в роботі [8, с. 10-11], бачимо, що в Україні в атмосферне повітря щорічно викидається понад 6 млн т шкідливих ре-

човин та вуглекислого газу. Щільність цих викидів у розрахунку на 1 км² території країни становить 10,7 т шкідливих речовин, а на душу населення – 140,2 кг. Понад 61 % забруднювальних речовин припало на стаціонарні джерела забруднення промислових підприємств.

Потрібно наголосити, що зниження рівня виробництва не приводить до відповідного зниження рівня викидів у довкілля. Окрім викидів промислових об'єктів, найбільш істотним забруднювачем повітря є автомобілі. З кожним роком росте концентрація забруднювальних речовин у повітрі, де 50-70 % становлять відпрацьовані гази великих міст України. До регіонів, що значно перевищують середній рівень за показником щільності викидів шкідливих речовин у повітря з розрахунку на 1 км² території, належать Донецька, Дніпропетровська, Луганська, Івано-Франківська та Київська області [8, с. 10-11]. Показовою є тенденція до зростання в Україні пред'явлених екологічних платежів (табл. 1).

Табл. 1. Динаміка пред'явлених екологічних платежів (млн грн) [9]

Роки	2007	2008	2009	2010
Пред'явлені екологічні платежі – всього	980,3	1071,4	1209,6	1508,7
з них:				
збори за забруднення навколишнього природного середовища – всього	955,7	1065,3	1198,7	1361,2
зокрема				
за викиди в атмосферне повітря забруднюючих речовин	558,7	627,1	702,2	795,9
за скиди забруднювальних речовин безпосередньо у водні об'єкти	75,0	69,7	88,0	93,7
за розміщення відходів (крім радіоактивних)	322,0	368,5	408,5	471,6
штрафи за адміністративні правопорушення у сфері охорони природи	1,8	2,5	2,1	4,4
позови про відшкодування збитків і втрат, заподіяних внаслідок порушення законодавства про охорону природи	22,8	3,6	8,8	143,1

Основними платниками зборів за забруднення навколишнього природного середовища, як свідчать дані Держкомстату України [9], були підприємства, які виробляють та розподіляють електроенергію, газ та воду (пред'явлено зборів на суму 597,7 млн грн, або 44 % від сумарного обсягу в країні), добувної промисловості (286,6 млн грн, або 21 %), металургійного виробництва та виробництва готових металевих виробів (234,8 млн грн, або 17 %).

У сумарному обсязі фактично сплачених екологічних платежів в Україні майже дві третини – це платежі, які надійшли від підприємств Дніпропетровської (329,7 млн грн), Донецької (304,0 млн грн), Луганської (103,1 млн грн) та Запорізької (82,7 млн грн) областей [9].

За період 2010-2011 років у сфері екології в державній політиці відбулися зміни із прийняттям Податкового кодексу [10], де вперше введено екологічний податок, Закону України "Про Основні засади (стратегію) державної екологічної політики України на період до 2020 року" [11], де серед пріоритетів підвищення конкурентоспроможності господарського комплексу країни виділено запровадження сучасних методів управління техногенними і природними ризиками та Розпорядження КМУ "Про затвердження Національного плану дій з охорони навколишнього природного середовища на

2011-2015 роки" [12], де заходи екологічної політики розподілено за сімома цілями, серед яких ключовими є поліпшення екологічної ситуації, підвищення рівня екологічної безпеки, інтеграція екологічної політики, удосконалення системи інтегрованого екологічного управління, а також удосконалення регіональної екологічної політики.

У міжнародній практиці формування екологічно орієнтованої економіки використовують стратегію екологічної податкової реформи, що дає змогу одночасно створити робочі місця і зберегти довкілля, оскільки переносить базу оподаткування з доходу та фонду зарплати на споживання природних ресурсів та шкідливі викиди. Це водночас збільшує заробітну плату відповідно до економічного розвитку та стимулює інвестиції в інноваційні технології, а також зменшує витрати природних ресурсів за рахунок зменшення матеріаломісткості виробництва та затрати енергії, тобто істотно зменшує шкідливі викиди. Підтвердженням цього процесу в Україні є перенесення податкового навантаження з чинників виробництва (роботи і капіталу) на споживання, ресурсні та екологічні платежі, яке проведено в Податковому кодексі України (ост. редакція, 2011 р.) [10].

Для проведення аналізу динаміки екологічних платежів та побудови прогнозу застосуємо методику аналізу рядів динаміки, де будь-який ряд у межах періоду з більш-менш стабільними умовами розвитку виявляє певну закономірність зміни рівнів – загальну тенденцію. Для дослідження основної тенденції екологічних платежів застосуємо спосіб аналітичного вирівнювання динамічних рядів, наведений в роботі [13, с. 128-133].

Характерною особливістю аналітичного вирівнювання даних у вигляді рядів є заміна фактичних значень екологічних платежів y_t обчисленими значеннями на основі трендового рівняння певної функції $Y=f(t)$, де: t – змінна часу (роки), Y_t – теоретичний рівень ряду. Оскільки вибір типу функції залежить від аналізу суті досліджуваного явища та характеру його динаміки, то надамо перевагу тим функціям, в яких параметри описують абсолютну (чи відносну) швидкість розвитку явища. Аналізуючи ланцюгові характеристики інтенсивності динаміки екологічних платежів, бачимо, що абсолютні прирости відносно стабільні, тому можна провести вирівнювання ряду на основі лінійної функції: $Y_t = a + bt$, де t – порядковий номер періоду (дати), a – параметр, що описує рівень ряду за $t=0$, b – параметр, який характеризує швидкість динаміки, тобто середню абсолютну. Прийнято параметри a і b визначати методом найменших квадратів внаслідок розв'язування системи нормальних рівнянь (1) і (2) відповідно до умови мінімізації суми квадратів відхилень фактичних рівнів ряду екологічних платежів y_t від теоретичних Y_t .

$$na + b\sum t = \sum y, \tag{1}$$

$$a\sum t + b\sum t^2 = \sum yt. \tag{2}$$

Після перенесення початку відліку часу ($t=0$) на середину динамічного ряду система рівнянь спрощується і набуває вигляду (3), (4), оскільки $\sum t=0$.

$$na = \sum y, \tag{3}$$

$$b\sum t^2 = \sum yt. \tag{4}$$

У нашому випадку маємо парне число n ($n=4$) ряду змінної t , значення яких з інтервалом в одиницю будуть наступними: ..., -1,5, -0,5, 0,5, 1,5, ... Внаслідок розв'язування системи рівнянь (3), (4), отримуємо формули для обчислення параметрів трендового рівняння (5), (6).

$$a = \frac{\sum y}{n}, \quad (5)$$

$$b = \frac{\sum yt}{\sum t^2}. \quad (6)$$

У випадку парного числа n значення $\sum t^2$ визначається за формулою (7):

$$\sum t^2 = \frac{n(n^2-1)}{3}. \quad (7)$$

Проведемо обчислення параметрів a і b лінійної функції динамічного ряду екологічних платежів за останні роки (період 2007-2010 рр.) в Україні для величин зборів за забруднення навколишнього природного середовища (табл. 1).

Оскільки довжина ряду $n=4$, то $\sum t^2 = 4 \cdot (4^2 - 1) / 4 = 20$, тоді параметри трендового рівняння a і b відповідно становлять (8) і (9):

$$a = \frac{\sum y}{n} = \frac{4580,9}{4} = 1145,225, \quad (8)$$

$$b = \frac{\sum yt}{\sum t^2} = \frac{674,95}{20} = 33,7475. \quad (9)$$

Отже, лінійний тренд має вигляд $Y_t = 1145,225 + 33,7475 \cdot t$, звідки видно, що середній рівень екологічних платежів становить 1145,225 млн. грн., а середньорічний приріст екологічних платежів є 33,7475 млн. грн.

Побудова лінійного тренду екологічних платежів в Україні у період 2007-2010 рр. та розрахунок його параметрів наведено у табл. 2, де в графі 2 даної таблиці наведено фактичні значення y_t зборів за забруднення навколишнього природного середовища для кожного року зазначеного періоду, а в графі 6 наведено теоретичні рівні Y_t , тобто розраховані екологічні платежі в t -ому році, зумовлені дією основних чинників розвитку природоохоронної галузі. Бачимо, що найбільше співпадають значення середніх точок (2008-2009 рр.). Хоча значення крайніх точок дещо відрізняються, та суми фактичних рівнів $\sum y_t$ і розрахованих за лінійним трендом теоретичних рівнів $\sum Y_t$ однакові: $\sum y_t = \sum Y_t = 4580,9$ млн. грн.

Табл. 2. Динаміка екологічних платежів в Україні та побудова їх тренду у період 2007-2010 рр.

Рік	Фактичне значення y_t , млн. грн.	Абс. приріст Δt	Змінна часу, t	$y_t \cdot t$	Обчислені значення Y_t , млн грн для $Y_t = 1145,225 + 33,7475 \cdot t$
2007	955,7	—	-1,5	-1433,55	801,6575
2008	1065,3	109,6	-0,5	-532,65	1030,7025
2009	1198,7	133,4	0,5	599,35	1259,7475
2010	1361,2	162,5	1,5	2041,8	1488,7925
Разом	4580,9	—	0	674,95	4580,9

Дані фактичних і теоретичних рівнів екологічних платежів наведено у формі графіка (рис.). Проведемо екстраполяцію тренду, продовживши виявлену тенденцію за межі ряду динаміки. Слід зазначити, що використання цього методу статистичного прогнозування можливе за умови незмінності зумовлюючого комплексу факторів, що впливали на формування досліджуваної тенденції. Тому припустимо, що умови, в яких формувались екологічні платежі, найближчим часом не зміняться, і визначимо прогноз на 2012 р., де за базу прогнозування візьмемо теоретичний рівень 2010 р. зі значенням 1488,79 млн грн, період упередження $v=2$, тому екологічні платежі, розраховані за формулою (10), у прогнозному періоді 2012 року становитимуть 1556,28 млн грн.

$$Y_{t+v} = 1488,7925 + 33,7475 \cdot 2 = 1556,2875. \quad (10)$$

Слід врахувати також, що даний метод екстраполяції дає тільки точковий прогноз, де довірчі межі прогнозного рівня $\pm \Delta Y$ визначаються як добуток стандартної похибки прогнозу s_p і t -квантилю розподілу Стьюдента.

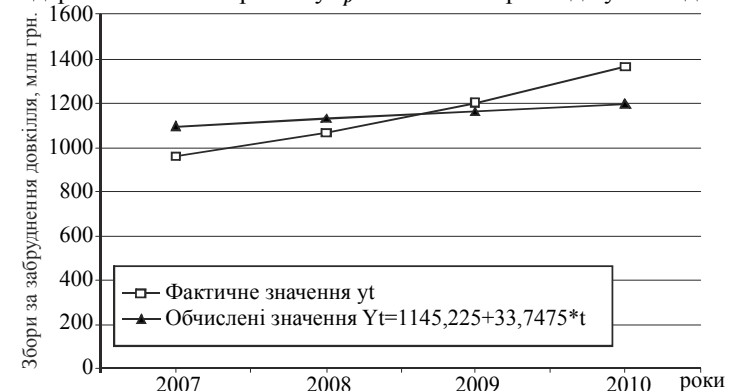

Рис. Розраховані значення екологічних платежів за трендовим рівнянням

Світовий досвід застосування екологічних платежів свідчить, що їх природа пов'язана зі стимулюванням впровадження у виробництво сучасних екологічно безпечних технологій. Підвищення екологічних платежів без розробки стратегій реструктуризації та модернізації промисловості буде знижувати рівень виробництва в Україні, що не сприятиме розвитку сучасних технологій у перелічених базових галузях економіки. Сьогодні актуальним є стимулювання впровадження нових екологічно безпечних технологій за допомогою таких економічних інструментів як кредитування і податкові пільги. Механізм екологічних платежів є ефективним, коли в нормативно-правовій системі держави працюють принципи соціального відповідального бізнесу, який спрямований на підвищення рівня ресурсозбереження і зменшення екологічних проблем в промислових регіонах України.

Спираючись на дослідження бюджетного управління соціально-економічними процесами в регіоні, проведене О.П. Крайник у роботі [7], бачимо, що відповідно до змін запроваджених Законом України "Про державний бюджет України на 2011 р." екологічні платежі в основному служать для напов-

нення місцевих бюджетів, хоча мають стимулювати впровадження екологічно чистих (дружніх до довкілля) технологій.

Як нововведення до існуючої податкової системи в Україні з 1 січня 2011 року включено загальнодержавний екологічний податок на заміну колишньому збору за забруднення навколишнього природного середовища. Враховуючи останні тенденції в податковій політиці європейських країн, щодо необхідності перенесення податкового навантаження на екологічні платежі, у Податковому Кодексі збільшено ставки екологічного податку удвічі, а також запроваджено оподаткування екологічним податком викиди двоокису вуглецю (парникового газу), для якого ставка податку складає 0,2 гривні за 1 тону (п.243.4 ст.243 Кодексу), джерелом утворення якого є спалювання всіх видів палива. При цьому спрощено порядок розрахунку екологічного податку шляхом уніфікації системи підвищуючих коефіцієнтів та врахування їх у базових ставках податку; здійснено перехід до стягнення податку з пересувних джерел забруднення через податкових агентів (оптових та роздрібних продавців палива) [10].

При чому, до кола платників екологічного податку окрім суб'єктів, що були платниками збору за забруднення навколишнього природного середовища включено всіх, хто використовує паливо для транспортних засобів (суб'єкти господарювання, громадяни України, іноземці та особи без громадянства, які користуються автомобілями). Податковим кодексом встановлюється сплата податку за викиди в атмосферне повітря забруднюючих речовин пересувними джерелами забруднення через податкових агентів, які здійснюють оптову та роздрібну торгівлю паливом. Таким чином, екологічний податок сплачується платниками податку під час придбання палива, а податковими агентами, які реалізують паливо, цей податок утримується і сплачується до бюджету. Слід зазначити, що платники податку у разі використання ними палива не складають звітів з цього податку.

До складу інструментів податкової системи рекомендуємо включити і надання податкових пільг для підприємств, які: 1) забезпечують створення інфраструктури роздільного сортування, збирання, утилізації і перероблення відходів; 2) використовують продукцію, отриману із вторинної сировини; 3) здійснюють повторне використання тари та упаковки з екологічно безпечних матеріалів; 4) дотримуються екологічних принципів на всіх стадіях життєвого циклу продукції; 5) переходять на маловідходні, ресурсо- та енергоощадні технології; 6) інвестують в розвиток "чистих виробництв" та "екологічно безпечної продукції"; 7) впроваджують новітні технології для повнішого видобування сировини в процесі розроблення родовищ корисних копалин. Потрібно звільнити від податків і фонди охорони довкілля та добровільні внески на екологічні потреби.

Також наголосимо, що введення екологічного податку сприятиме підвищенню контролю за дотриманням законодавства та відповідальності за його порушення підприємствами. Це ще раз доводить, що екологічні податки є ефективною конкурентною стратегією екологічної політики тільки сукупно зі стимуляційними інструментами цієї системи.

Висновки. Отже, дієвою складовою державної стратегії під час формування екологічної економіки є оптимальне співвідношення стимуляційних та контролюючих інструментів податкової системи, де екологічні платежі відіграють ключову роль. У перспективі доцільно дослідити їх економічну ефективність.

Література

1. Борисенко З.М. Конкурентна політика держави як фактор розвитку економіки України : монографія / З.М. Борисенко. – К. : Изд-во "Таксон", 2004. – 346 с.
2. Гаврилишин Б. Стратегія сталого розвитку та європейська модель "Екосоціальної ринкової економіки" як основа конкурентноздатності України в сучасну епоху / Б. Гаврилишин, В. Вовк // Аналітична записка та рекомендації новій владі. [Електронний ресурс]. – Доступний з <http://www.greenkit.net/Members/intereco/strategy>.
3. Амоша О. До питання про оцінку рівня податків в Україні / О. Амоша, В. Вишневський // Економіка України : політико-економічний журнал. – 2002. – № 8. – С. 13.
4. Кириєнко О. Збір за забруднення навколишнього природного середовища – не плата за повітря. Скиди стічних вод у системи каналізації / О. Кириєнко // Вісник податкової служби України. – 2002. – № 33 (вересень). – С. 50.
5. Податки в Україні: від каральної до стимулювальної функції // Збірник наукових статей / за ред. Я.А. Жаліла. – Сер.: Безпека економічних трансформацій. – К. : Вид-во "Альтер-прес", 2003. – Вип. 22. – 512 с.
6. Хлобистов С.В. Сталий розвиток та екологічна політика у глобальних викликах: від передбачення до прогнозування / С.В. Хлобистов, Л.В. Жарова, М.В. Ільїна // Економіка природокористування і охорони довкілля. – К. : РВПС України НАН України, 2008. – С. 33-42.
7. Крайник О.П. Бюджетне управління соціально-економічними процесами в регіоні / О.П. Крайник // Регіональна економіка. – 2011. – № 2 (60). – С. 16-22.
8. Оцінка регіональних еколого-ресурсних та еколого-техногенних загроз національній безпеці України : аналіт. огляд / С.О. Яковлев, Ю.М. Скалецький. – К. : Вид-во НІСД, 2010. – 32 с.
9. Витрати на охорону навколишнього середовища та екологічні платежі у 2010 році: Оприлюднення експрес-випусків Держстату у 2011 році. [Електронний ресурс]. – Доступний з http://www.ukrstat.org/express/expres_u.html.
10. Податковий кодекс України: Закон України від 02.12.2010 р., № 2755-VI (зі змінами). – К. : Вид-во ЦУЛ, 2011. – 584 с.
11. Закон України "Про Основні засади (стратегію) державної екологічної політики України на період до 2020 року" від 21 грудня 2010 р., № 2818-VI // Відомості Верховної Ради України (ВВР). – 2011. – № 26. – С. 218-219.
12. Розпорядження КМУ "Про затвердження Національного плану дій з охорони навколишнього природного середовища на 2011-2015 роки" від 25 травня 2011 р., № 577-р // Урядовий кур'єр від 27.07.2011 р., № 135.
13. Статистика : підручник / С. С. Герасименко, А.В. Головач, А.М. Єрина та ін.; За наук. ред. д-р екон. наук С. С. Герасименка. – Вид. 2-ге, [перероб. та доп.]. – К. : Вид-во КНЕУ, 2000. – 467 с.

Бублык М.И. Экологические платежи в составе государственной стратегии экологической политики Украины

Рассмотрены сущность и особенности использования экологических платежей как составляющих национальной экологической политики государства. Исследована динамика экологических платежей, построен тренд их развития и спрогнозирован их уровень в будущем, а также определены их преимущества и недостатки в системе экологической политики государства.

Ключевые слова: экологические платежи, экологический налог, экологическая политика, стратегия экономического развития, анализ, оценка.

Bublyk M.I. Environmental charges within the state strategy environmental policy Ukraine

The essence and peculiarities of environmental charges as components of the national strategy for environmental policy. Investigated the dynamics of environmental charges, built their development trend and predicted their level in the future, and identified their strengths and weaknesses in environmental policy.

Keywords: Environmental charges, environmental taxes, environmental policy, economic development strategy, analysis and evaluation.

УДК 338.2

*Асист. О.М. Кушнірчук-Ставнича –
Львівський НУ ім. Івана Франка*

КОНЦЕПТУАЛЬНІ ЗАСАДИ ЗМІЦНЕННЯ ЕКОЛОГО-ЕНЕРГЕТИЧНОЇ БЕЗПЕКИ УКРАЇНИ У КОНТЕКСТІ ПАРАДИГМИ СТАЛОГО РОЗВИТКУ

Здійснено огляд сучасних підходів до визначення понять "енергетична безпека" та "еколого-енергетична безпека". Систематизовано дані про час створення і введення в експлуатацію електростанцій та виконано періодизацію розвитку еколого-енергетичного простору України. Запропоновано класифікацію енергетичних інтересів та розглянуто нові енергетичні тенденції у світі. Окреслено проблемні та перспективні аспекти еколого-енергетичного розвитку України.

Ключові слова: енергетична безпека, еколого-енергетична безпека, еколого-енергетичний простір, енергетичні інтереси, сталий розвиток.

Вступ. Глобальна проблема еколого-енергетичної безпеки країн полягає в суперечності між забезпеченням подальшого економічного розвитку, зростаючих потреб у користуванні природними ресурсами, та запобіганням забрудненню навколишнього середовища, що може призвести до екологічної катастрофи в планетарних масштабах. Зазначені проблеми складаються з двох аспектів: ресурсно-енергетичний дефіцит та глобальні проблеми клімату [1, с. 8].

В умовах транскордонного характеру екологічних ризиків, зростання взаємозалежності економічних систем та незначного потенціалу низки країн до самостійного вирішення енергетичних питань виникає потреба координації дій держав світу у зміцненні еколого-енергетичної безпеки та оптимізації еколого-енергетичного простору відповідно до концепції сталого розвитку людства. З огляду на наведені вище міркування, стає очевидним, що загрози, які супроводжують використання природних ресурсів та проблеми паливно-енергетичного комплексу (ПЕК) України вимагають науково свіжих підходів до розроблення механізму забезпечення еколого-енергетичної безпеки.

Постановка завдання, мета дослідження. Питання, пов'язані з глобальними проблемами людства, тематикою сталого розвитку та раціонального використання природних ресурсів, досліджували закордонні та вітчизняні вчені, такі як В. Леонт'єв, М. Кастельз, Б. Баді, О. Тоффлер, Д. Медоуз, Дж. Форестер, М. Максимова, І. Фролов та ін. Значний теоретичний доробок до вивчення проблем сталого розвитку здійснили Т. Гоббс, М. Лук'янчиков, В. Парето, А. Гальчинський, А. Качинський, А. Філіпенко тощо. Ці науковці створили фундамент для формування нового теоретичного напрямку в сучасній науці – теорії економічної безпеки. Завдяки їх дослідженням та істотному фактичному матеріалу зростає науковий інтерес до виокремлення складових економічної безпеки, а саме: макроекономічної, виробничої, фінансової, ін-

вестиційної, зовнішньоекономічної, науково-технологічної, соціальної, демографічної, енергетичної, продовольчої. Особливу увагу викликає проблема енергетичної безпеки. Найновішими дослідженнями в цій галузі є праці Є. Сухіна, О. Рябчина, Є. Єнько та О. Сердюченка, котрі приділили основну увагу правовим, глобалізаційним, зовнішньополітичним аспектам еколого-енергетичної безпеки. Незважаючи на обсяг досліджень зазначеної проблематики, інтенсивність інтеграційних і глобалізаційних процесів вимагає стрімкої адаптації до нових змін у світовій економіці, та, відповідно, нових стратегічних кроків до формування та оптимізації спільного з ЄС еколого-енергетичного простору. З огляду на зазначене, ми узагальнили нові теоретичні підходи до розуміння поняття енергетичної безпеки та охарактеризували перспективні напрями вдосконалення енергетичної ситуації України.

Метою роботи є теоретичне обґрунтування сучасних енергетичних проблем України та формулювання пріоритетів розвитку цієї сфери на найближчу перспективу, які відповідатимуть парадигмі сталого розвитку людства. Відповідно до мети дослідження, потрібно вирішити такі завдання:

- огляд сучасних підходів до розуміння понять "енергетична безпека" та "еколого-енергетична безпека";
- періодизація розвитку енергетики та екології в Україні;
- здійснення класифікації енергетичних інтересів;
- розгляд найновіших тенденцій сучасної енергетичної сфери;
- окреслення перспективних напрямків еколого-енергетичного розвитку України.

Виклад основного матеріалу. Внаслідок посилення енергетичної залежності України від зовнішніх постачань паливно-енергетичних ресурсів, останніми роками відбувається інтенсифікація досліджень цієї галузі економіки. Для усвідомлення ролі еколого-енергетичної безпеки в системі економічної та національної безпеки загалом потрібно мати чітке розуміння цих понять. Так, С. Сердюченко визначає державну екологічну безпеку як стан повної захищеності загальнодержавних енергетичних інтересів (енергетичних інтересів населення, підприємств, установ і організацій, галузей економіки). Відповідно, енергетичні інтереси – це інтереси будь-яких суб'єктів (фізичних та юридичних осіб), що полягають у необхідності задоволення потреб у енергії (електричній, тепловій) та у паливно-енергетичній сировині (газ, нафта, вугілля, радіоактивні елементи для АЕС) [2, с. 6]. Своєю чергою, С. Єнько визначила енергетичну безпеку як можливість протидії держави, залежно від її групи (імпортер, експортер, транзитер), внутрішнім і зовнішнім загрозам надійному, економічно ефективному, екологічно прийнятному та безперебійному паливно- та енергопостачанню, що дає змогу підтримувати необхідний рівень національної та економічної безпеки [3, с. 3]. Найближчим до нашого розуміння є підхід С. Рябчина до визначення поняття "еколого-енергетичної безпеки". Він оперує поняттям "глобальна еколого-енергетична безпека" та визначає її як стан міжнародних відносин, що забезпечує міжнародну безпеку шляхом сталого економічного зростання світогосподарського розвитку при зниженні негативного впливу від змін клімату та зменшення залежності від вичерпності енергетичних ресурсів [1, с. 6].